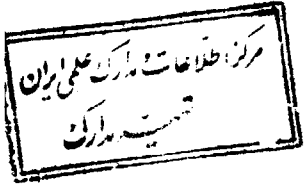

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

D401A

بررسی اثرات افزایش قیمت حامل های انرژی ، بر تورم و
بودجه دولت (با استفاده از جدول داده - ستانده)

پایان نامه ارائه شده به گروه اقتصاد
دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی
دانشگاه شهید بهشتی

برای دریافت دانشنامه کارشناسی ارشد
در رشته برنامه ریزی سیستم های اقتصادی

توسط :

سعید رسایی

۵۱۱۵ -

استاد راهنما :

محمد حسین پور کاظمی

بهمن ۱۳۷۸

۳۱۵۲۵

تقديم به :

ارواح طيبه شهداء

روح پدر بزرگوارم

مادر فداكارم

برگه تایید پایان نامه

عنوان پایان نامه : بررسی اثرات افزایش قیمت حامل های انرژی بر تورم و بودجه دولت (با

استفاده از جدول داده - ستانده)

نام دانشجو : سعید رسایی

دوره : کارشناسی ارشد برنامه ریزی سیستمهای اقتصادی

این پایان نامه در جلسه ۱۱/۴/۱۳۷۸ با نمره ۱۷/۳۳ و
درجه ..... مورد تایید ^باعضاء کمیته پایان نامه متشکل از
اساتید زیر قرار گرفت .

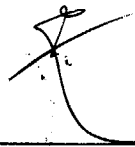
استاد راهنما

محمد حسین پور کاظمی

امضاء

استاد مشاور

دکتر مرتضی قره باغیان

امضاء

استاد ناظر

دکتر محمد ناصر شرافت

امضاء

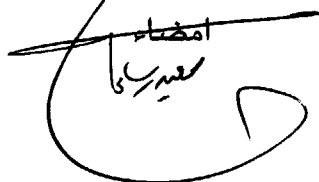
اذعان

مطالب ارائه شده در این پایان نامه توسط اینجانب در دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی در فاصله زمانی بهمن ماه ۱۳۷۷ تا بهمن ماه ۱۳۷۸ به انجام رسیده است. به استثنای کمکه‌های مورد اشاره در "سپاسگزاری"، محتوای این پایان نامه به طور کامل توسط اینجانب صورت گرفته است. این پایان نامه یا بخشی از آن برای دریافت هیچ مدرکی به این دانشگاه یا دیگر دانشگاه‌ها ارائه نشده است و کلیه حقوق این پایان نامه متعلق به دانشگاه شهید بهشتی است.

سعید رسایی

بهمن ماه ۱۳۷۸

امضاء
سعید رسایی

تقدیر و تشکر :

پس از سپاس از درگاه خداوند منان ، بر خود لازم می دانم از کلیه عزیزانی که هر یک به نحوی در طول دوران تحصیل مرا یاری نموده اند کمال تشکر را داشته باشم .

بدین وسیله از جناب آقای محمد حسین پور کاظمی که همواره در طول دوران تحصیل به خصوص در تدوین این پایان نامه در سمت استاد راهنما ، از نظرات و مساعدتهای ایشان بهره مند شده ام کمال تشکر و قدردانی را دارم . همچنین از جناب آقای دکتر مرتضی قره باغیان که به عنوان استاد مشاور این پایان نامه از هیچ کوششی دریغ نفرمودند تقدیر و تشکر می شود .

همچنین از آقای دکتر شرافت و دکتر پرویز داودی که همواره در طول دوره کارشناسی ارشد مرا مورد لطف و عنایت خویش قرار داده اند و آقایان دکتر بانویی ، دکتر یآوری ، فرهاد دژپسند ، اسفندیار جهانگرد ، رضا ملکی ، تجلی ، سرکار خانم ها بوالی ، خیری ، صادقی ، فرزانه،مه آبادی ، حاتمی زاده که هر یک به نحوی مرا یاری نموده اند سپاسگزاری می نمایم .

از برادرم و به خصوص حاجیه خانم آقارحیمی که با ترغیب ، تشویق و فراهم نمودن امکانات راه تحصیل را بر من هموار نموده اند صمیمانه تشکر و قدردانی می نمایم .

چکیده

عنوان پایان نامه : بررسی اثرات افزایش قیمت حامل های انرژی بر تورم و بودجه دولت

(با استفاده از جدول داده - ستانده)

نام دانشجو : سعید رسایی

استاد راهنما : محمد حسین پور کاظمی

دوره : کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی سیستمهای اقتصادی دانشکده علوم اقتصادی

و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی

تاریخ ارائه پایان نامه : بهمن ۱۳۷۸ .

از ابتدای برنامه دوم توسعه، سیاست تغییر قیمت حاملهای انرژی با هدف کاهش نسبی عدم تعادل های بخش انرژی ، افزایش بهروی آن، تغییر جریان تخصیص حاملهای انرژی و نیز کاهش هزینه فرصت آن اجرا گردیده و در برنامه سوم توسعه نیز دنبال شده است. حال با توجه به آنکه حاملهای انرژی به عنوان یکی از نهاده های مهم تولیدی مطرح می باشند ، لذا افزایش قیمت آنها منجر به افزایش هزینه تولید و در نتیجه افزایش قیمتها و تورم خواهد شد . از طرف دیگر از جمله پیامدهای اقتصادی تورم ، کاهش قدرت واقعی بودجه و درآمدهای دولت می باشند از آنجا که افزایش قیمت حاملهای انرژی به طور غیر مستقیم شاخص بهای تولیدات بخش های مختلف را تحت تأثیر قرار می دهد و با توجه به اینکه روش داده - ستانده، از توان اندازه گیری این اثرات غیر مستقیم برخوردار است لذا مدل ما بر اساس روش داده - ستانده می باشد . نتایج حاصل شده عبارتند از :

۱- افزایش یکباره قیمت حاملهای انرژی نسبت به افزایش تدریجی آن اثرات تورمی بیشتری خواهد داشت .

۲- تأثیر افزایش یکباره قیمت حاملها بر بودجه دولت بیشتر است از تأثیر افزایش تدریجی قیمت حاملها.

نتایج فوق با توجه به این فرض مهم ، که تولید کننده و مصرف کننده دارای انتظارات تورمی نمی باشند ، حاصل شده است .

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
	فصل اول : کلیات
۶	۱-۱) طرح مسئله و اهمیت آن
۱۱	۲-۱) هدف از انجام تحقیق
۱۱	۳-۱) سابقه تحقیق
۲۱	۴-۱) روش‌الگوی تحقیق
۲۲	۵-۱) محدودیت‌ها و فروض تحقیق
۲۳	۶-۱) منبع آماری
۲۴	منابع و مآخذ
	فصل دوم : اصول و مبانی نظری تکنیک و تحلیل داده - ستانده
۲۷	مقدمه
۲۷	۱-۲) بررسی سیر تکاملی تکنیک جدول داده - ستانده
۳۰	۱-۱-۲) بسط و گسترش جدول داده - ستانده
۳۱	۲-۱-۲) انتقال جدول داده - ستانده سنتی به نوین
۳۱	۲-۲) تاریخچه تدوین جدول داده - ستانده در ایران
۳۲	۳-۲) محدودیت‌های جداول داده - ستانده
۳۴	۴-۲) چارچوب نظری و ماهیت جدول
۳۴	۱-۴-۲) مفهوم اساسی جدول داده - ستانده
۳۵	۲-۴-۲) فروض حاکم بر تحلیل داده - ستانده
۳۵	۳-۴-۲) کاربردهای روش داده - ستانده
۳۶	۴-۴-۲) چارچوب نظری جدول داده - ستانده
۴۰	منابع و مآخذ

فصل سوم : ساختار مصرف انرژی در کشور

- ۴۳ مقدمه
- ۴۳ (۱-۳) قیمت اسمی و واقعی فروش حامل های انرژی
- ۴۸ (۲-۳) اتلاف انرژی
- ۵۲ (۳-۳) مقایسه قیمت فروش حامل های انرژی در ایران و سایر کشورها
- ۵۴ (۴-۳) مخارج حامل های انرژی به تفکیک دهک های هزینه
- ۵۶ (۵-۳) مروری بر جایگاه یارانه در اقتصاد
- ۵۷ (۱-۵-۳) تاملی بر عبارت یارانه انرژی با توجه به مباحث تئوریک
- ۵۹ (۲-۵-۳) یارانه حامل های انرژی در سال ۱۳۷۳
- ۶۵ (۳-۵-۳) میزان یارانه ها در سال ۱۳۷۵
- ۶۸ (۶-۳) مصرف انرژی نهایی به تفکیک بخش های اقتصادی
- ۷۲ (۷-۳) شدت انرژی در بخش های اقتصادی
- ۷۳ (۸-۳) اهمیت نسبی سوخت و روشنایی در هزینه خانوار
- ۷۶ منابع و مآخذ

فصل چهارم : مدل و برآورد آن

- ۷۹ مقدمه
- ۷۹ (۱-۴) رابطه قیمت انرژی و قیمت محصولات بخش های تولیدی (مدل اول)
- ۸۴ (۲-۴) رابطه قیمت انرژی و قیمت محصولات بخش های تولیدی (مدل دوم)
- ۸۸ (۳-۴) تجزیه و تحلیل نتایج
- ۹۰ (۱-۳-۴) تاثیر افزایش قیمت حامل ها بر سطح عمومی قیمت ها
- ۹۰ (۱-۱-۳-۴) مدل اول
- ۹۳ الف - رسیدن قیمت حامل ها به سطح قیمت های تمام شده (افزایش یکباره)
- ۹۳ ب - ۲۰ درصد افزایش در قیمت حامل ها
- ۹۴ ج - رساندن قیمت حامل به سطح قیمت های تمام شده در طی مدت ۵ سال

د- رساندن قیمت حامل ها به سطح قیمت های تمام شده در طی مدت ۵ سال با فرض

ثابت نبودن قیمت تمام شده ۹۵

۹۷ مدل دوم (۲-۱-۳-۴)

۱۰۱ تاثیر افزایش قیمت حامل ها بر بودجه دولت (۲-۳-۴)

۱۰۱ مدل اول (۱-۲-۳-۴)

الف : رسیدن قیمت حامل ها به سطح قیمت های تمام شده (افزایش یکباره) ۱۰۱

ب : ۲۰ درصد افزایش در قیمت حامل ها ۱۰۲

ج - رساندن قیمت حامل ها به سطح قیمت های تمام شده در طی مدت ۵ سال ۱۰۳

د- رساندن قیمت حامل ها به سطح قیمت تمام شده در طی مدت ۵ سال با

فرض ثابت نبودن قیمت تمام شده ۱۰۵

۱۰۵ مدل دوم (۲-۲-۳-۴)

الف - رسیدن قیمت حامل ها به سطح قیمت های تمام شده (افزایش یکباره) ۱۰۵

ب - ۲۰ درصد افزایش در قیمت حامل ها ۱۰۵

ج - رساندن قیمت حامل ها به سطح قیمت های تمام شده در طی مدت ۵ سال ۱۰۸

د - رساندن قیمت حامل ها به سطح قیمت های تمام شده در طی مدت ۵ سال با

فرض ثابت نبودن قیمت تمام شده ۱۰۹

۱۱۱ منابع و مأخذ :

۱۱۲ **فصل پنجم : جمع بندی نتایج و ارائه پیشنهادات**

ضمیمه A

پیشگفتار

شرایط خاصی که برای حامل های انرژی از لحاظ حضور آنها در فعالیت های اقتصادی به عنوان نهاده و ستاده وجود دارد آنها را از دیگر عوامل اقتصادی متمایز می سازد. بدین ترتیب که حامل های انرژی می توانند به صورت انرژی نهایی^۱ در اختیار مصرف کننده قرار گرفته و به کمک وسایل تبدیل کننده، این انرژی به انرژی مفید^۲ تبدیل گردد. از طرف دیگر با بکارگیری انرژی نهایی در بخش تولید می توان از خدمات انرژی^۳ بهره گرفت. [۱۶]

اگر به حامل های انرژی نقش شایسته آن داده شود در امر سازندگی و رشد اقتصاد کشور می تواند سهم عظیمی بر عهده گیرد یکی از مباحث مهم و قابل توجه در بحث انرژی قیمت های آن است قیمت انرژی همواره از حساسیت خاصی برخوردار بوده است و تنش های اجتماعی ، اقتصادی را نیز بهمراه داشته است.

در زمینه یارانه ها و قیمت های پایین حامل های انرژی باید گفت که عده ای معتقدند که انرژی با توجه به قیمتی که برای آن تعیین می شود سهم خود را در میان سایر عوامل تولید از قبیل سرمایه ، نیروی کار تعیین می کند . اگر قیمت انرژی در سطح پایینی باشد، سهم انرژی نسبت به سایر عوامل تولید بیشتر می شود. همین مسئله در مورد خانوارها نیز صادق است. همچنین قاچاق فرآورده های نفتی و توزیع نامتعادل یارانه انرژی به طوریکه خانوارهایی که انرژی بیشتری مصرف می کنند از یارانه بیشتری برخوردار می شوند، از دیگر معایب قیمت های پایین

۱- انرژی نهایی Final Energy: به حامل هایی گفته می شود که در دسترس مصرف کننده قرار می گیرد و در آخرین سیستم تبدیل انرژی بکار می رود (برق مورد استفاده جهت بکاراندازی و وسائل مصرفی خانگی و یا بنزین مصرف شده در اتومبیل انرژی نهایی هستند).

۲- انرژی مفید Useful Energy: از تبدیل انرژی نهایی در آخرین دستگاه تبدیل انرژی در بخش مصرف کننده نهایی بدست می آید و عمدتاً به شکل گرمایش ، سرمایش، نیروی محرکه، نور و غیره است.

۳- خدمات انرژی Energy Services: مقدار کالاها و خدماتی است که با بکارگیری عوامل تولید مانند کار و سرمایه بدست می آید.

حامل های انرژی می باشد. هزینه انرژی هر خانوار ایرانی طی سالهای ۴۵ تا ۷۵ بیش از ۱۹ برابر افزایش یافته در حالی که سایر هزینه ها ۱۱۰ برابر شده است. طی ۳۰ سال اخیر قیمت نسبی انرژی نسبت به باقی هزینه ها چه در بخش عمده فروشی و چه در بخش خرده فروشی به شدت ارزان شده است. [۱۴]

عده ای دیگر معتقدند که هر چند قیمت فروش اقلام انرژی در مقایسه با سطح عمومی قیمت ها یا به تعبیری قیمت واقعی حامل ها در سطح پائینی است ولی این امر را نمی توان دلیل بر افزایش مصرف بی رویه انرژی تلقی نمود، چرا که تخمین های تابع تقاضای انرژی که با لحاظ قیمت واقعی اقلام انرژی تخمین زده شده حاکی از کاهش ۱۹ درصدی مصرف انرژی بازای افزایش ۱۰۰ درصدی قیمت آن در کوتاه مدت دارد، که این رقم در بلند مدت به ۳۲ درصد خواهد رسید. [۱۷] که این نتیجه دال بر عدم موفقیت سیاست افزایش قیمت انرژی در ایجاد صرفه جویی می باشد. لذا سیاست های غیرقیمتی در حصول این نتیجه مؤثرتر خواهند بود. همچنین تمام استدلال ها برای افزایش قیمت در ایران از یک فرض استفاده می کنند و آن فرض این است که جامعه ایران جامعه دولت سالار نیست و جامعه ای است که کارایی دارد و بازار کارآ در آن حکمفرماست پس بیاییم قیمت حامل ها را افزایش دهیم که در این صورت خودبخود اتفاقاتی برای تخصیص بهینه منابع ایجاد خواهد شد، سؤالی که وجود دارد این است که آیا این ساختار در اقتصاد ایران وجود دارد؟ همچنین بخش های تولید کننده حامل های انرژی در ایران در زمره بخش های اقتصادی ناکارآمد کشور هستند و در فرآیند افزایش قیمت ها در عمل به این گونه بخش ها یارانه پرداخت می شود.

با افزایش مصرف نهایی انرژی از ۹۰/۱ میلیون بشکه معادل نفت خام در سال ۱۳۵۰ به ۲۱۴/۷ میلیون بشکه معادل نفت خام در سال ۱۳۶۰ و ۴۴۵/۸ میلیون بشکه معادل نفت خام در سال ۱۳۷۰. دولت بر آن شد که جهت برآورده

نمودن تقاضای فزاینده حامل های انرژی ، حجم عظیمی از سرمایه های محدود کشور را جهت حفظ عرضه و تداوم آن صرف نماید. ضرورت تأمین تقاضای انرژی و لزوم تخصیص حجم وسیعی از منابع اقتصادی به امر توسعه بخش انرژی بر امکانات و توانمندیهای نظام اقتصادی تأثیر جدی گذاشته و دولت را بر آن داشت تا در قانون برنامه دوّم توسعه در سیاست های بخش انرژی تأمل نموده و در خط مشی اعطای یارانه انرژی بازنگری اساسی بعمل آورد. در همین راستا در قانون برنامه دوم سیاست تغییر قیمت حامل های انرژی با هدف کاهش نسبی عدم تعادل های بخش انرژی، افزایش بهره وری آن، تغییر جریان تخصیص حامل های انرژی و نیز کاهش هزینه فرصت آن اجرا گردید. از جمله مصوبات ، افزایش بهای حامل ها به میزان سالانه ۲۰ درصد بود به صورتی که به طور مثال بهای یک لیتر بنزین از ۱۰۰ ریال در آغاز برنامه به ۲۵۰ ریال به ازاء هر لیتر در سال پایان برنامه افزایش یابد.

اما آنچه مسلم است . حامل های انرژی به عنوان یکی از نهاده های مهم تولیدی مطرح می باشند و افزایش قیمت آنها منجر به افزایش هزینه تولید و در نتیجه افزایش قیمت ها خواهد شد که از این طریق باعث تورم می شود [تورم ناشی از فشار هزینه]. از طرف دیگر از جمله پیامدهای اقتصادی تورم ، کاهش قدرت واقعی بودجه و درآمدهای دولت، اثر آن بر مصرف ، سرمایه گذاری و ... می باشد که در این تحقیق تأثیر تورم بر قدرت واقعی اعتبارات دولت را مورد بررسی قرار می دهیم.

حال با توجه به آنکه از یک طرف انرژی در بین تمامی بخش های اقتصادی جریان دارد و از طرف دیگر تمامی بخش های اقتصادی در ارتباط با یکدیگر می باشند، لذا هر گونه تغییری در قیمت انرژی، کل اقتصاد را تحت تأثیر قرار داده و پیامدهای در خور توجهی را برجای می گذارد . بدلیل پیچیدگی روابطی که در یک اقتصاد وجود دارد نمی توان تمام این پیامدها را در نظر گرفت و محاسبه نمود . اما

در این میان روش داده - ستانده از جمله روش هایی است که تا حدود زیادی می تواند چنین روابطی را در نظر بگیرد. لذا ما روش داده - ستانده را برگزیدیم.

فرضیه های تحقیق عبارتند از: افزایش یکباره قیمت حامل ها نسبت به افزایش تدریجی آن اثرات تورمی بیشتری خواهد داشت و تأثیر افزایش تدریجی قیمت حامل ها بر بودجه دولت کمتر است از تأثیر افزایش یکباره قیمت حامل ها .

این رساله مشتمل بر پنج فصل است در فصل نخست کلیات تحقیق ارائه

می گردد . در فصل دوم اصول و مبانی نظری تکنیک و تحلیل داده - ستانده شرح داده می شود. در فصل سوم ساختار مصرف انرژی در کشور مورد بررسی قرار می گیرد. که در آن قیمت اسمی و واقعی حامل های انرژی ، اتلاف انرژی ، یارانه های انرژی ، شدت انرژی ، اهمیت نسبی سوخت و روشنایی در هزینه خانوار تشریح خواهد شد . فصل چهارم به مدل و برآوردها اختصاص دارد که در این فصل دو مدل ارائه خواهد شد و با استفاده از چهار سناریو فرضیه های پایان نامه قبول یا رد خواهد شد . و فصل آخر نیز به جمع بندی نتایج و ارائه پیشنهادات اختصاص دارد.

فصل اوّل

کلیّات